

Szócsné Gazda Enikő

A KÉZDIVÁSÁRHELYI FAZEKASSÁG VÉGNAPJAI BALASSA IVÁN 1942-ES KÉZDIVÁSÁRHELYI FELMÉRÉSÉNEK MARGÓJÁRA

A székely városok esetében az urbanizáció legfontosabb ismérveként, strukturális jegyeként talán az iparos életformát és a kereskedelem iránti igényt kellene megszabnunk. Amennyiben ebből a nézőpontból szemléljük a háromszéki mezővárosok történetét, Kézdivásárhely már a 18. században is egyre városiasabb településként tartható számon, ahol az iparosok nagy száma jelzi, hogy az alapvetően gazdálkodáscentrikus létformát háttérbe utalta egy teljesen más szempontú életstratégia. A saját vagy az idegenből hozott termékekkel való kereskedés a pénzt, mint az áruforgalom alapját, kiemelkedő helyre emelte. A civis város így a polgárosodás egyik háromszéki fellegvárává vált.

A kézdivásárhelyi lakosság mesterségekbeli munkálkodását csaknem valamennyi felmérés jelzi. Sonkoly Gábor, 1786-os adatokra alapozva, a vargaváros lakosságát az iparosok és kereskedők aránya alapján Erdély nyolcadik legiparosodottabb településeként jelölte meg, amely 50,5%-os arányával mindenképpen figyelemreméltó góc látszatát nyújtotta.¹ Az 1820-as Cziráky-összeírás szerint csaknem 300 mesterember dolgozott Kézdivásárhelyen, ezekhez járult hozzá az egyre jelentősebbé váló kereskedői réteg is.² 1857-ben a város lakóinak 68,55%-a valamilyen mesterséget űzött,³ és ezeket – az általános székelyföldi képlettől eltérően – a megélhetés forrásának tartották. Ez azt jelenti, hogy alapfoglalkozásként, és nem pedig a mezőgazdaságból jövő jövedelmeket pótló, kiegészítő tevékenységként művelték. Ugyancsak 1857-ben a város lakosságának 46,4%-a nem, vagy csupán igen kis mértékben foglalkozott mezőgazdasággal.⁴ Ezek az arányok azt sejtetik, hogy az iparos létforma erőteljes előretörését semmiképpen sem kérdőjelezhetjük meg.

Az iparosság megoszlásáról kevés adatunk van, és a fazekasok létszámát ezen belül is kis csoportként értelmezhetjük. Egész erdélyi viszonylatban

a fazekasságból élők száma nem volt a 18–19. században jelentős, és nem volt szigorúan városi jellegű foglalkozási ágazat. Bár a városnak már 1649-től kezdődően volt fazekas céhe, 1750-ben csupán 10 adófizető fazekast tartottak számon.⁵ Ez a szám a későbbiek folyamán sem mutatott jelentős emelkedést. Ha a nem főfoglalkozásúak, hanem dominánsan mezőgazdasággal tevékenykedő, jövedelemkiegészítésként fazekalók számával kissé növeljük is az előbbi adatot, a fazekas céh a 18. század derekán nem tartozhatott a település jelentősebb iparos érdekvédelmi tömörülései közé.

A 19. század végére és a 20. század elejére Erdélyszerte jellemző volt a fazekasság radikális visszaszorulása, ez Kézdivásárhelyet is hasonlóan érintette. Bár a céh és ipartársulat „aranyas könyvébe” 1853 és 1904 közt 58 fazekasmester nevét írták be,⁶ az 1878–80-as hivatalos ipartársulati adatok csupán 18 fazekas jelenlétével számoltak.⁷ Ez az eltérés mindenképpen azt jelzi, hogy az egy időintervallumban párhuzamosan működő agyagművesek száma semmiképpen sem haladta meg a 10–12 embert. A század végén megszerkesztett millenniumi emlékkönyv csupán 7 fazekast tartott számon, ez az adat drasztikus csökkenést jelzett a 20 évvel korábbi állapotokhoz képest is.⁸ Az agyagműveség jelentőségének folyamatos térvesztését mi sem jelzi jobban, minthogy a város 1893 és 1945 közt vezetett, iparos segédek számbavevő mutatójában mindössze három fazekasnév nevét találjuk, közülük kettő a 19. század utolsó éveiben, egy pedig a 20. század negyvenes éveiben tevékenykedett.⁹ Ez a szám azt bizonyítja, hogy a városban működő kishatárú fazekas nem jutott akkora megrendeléshez, hogy érdemes lett volna segédek alkalmaznia. És azt is jelzi adatunk, hogy az agyagművészet már egyáltalán nem tartozott a vonzó, divatos foglalkozások közé. A marosvásárhelyi Kereskedelmi- és

¹ SONKOLY Gábor 2001, 234.

² TAKÁCS Péter 2002, 201.

³ PÁL Judit 1999, 184.

⁴ SONKOLY Gábor 2001, 252.

⁵ SONKOLY Gábor 2001, 223.

⁶ Lásd a közölt dokumentációban.

⁷ *Székely Nemzet*, II, 146, 1884. szept. 23.

⁸ POTSA József 1899, 166–167.

⁹ SÁL, F. 154 – A kézdivásárhelyi iparegylet iratai, 4-es dosszié: Iparsegédek betűsoros mutatója 1893–1945 közt. A három megtalált segéd neve: Szász Gyula (121/1895–1900), Szász Béla (199/1942–1945) és Zajurczan Elek (12/1895–1900).

Iparkamara is tudta ezt, ezzel magyarázható, hogy 1906-os jelentésében megemlítette ugyan a település fazekas mestereit, de csupán az asztalos, esztergályos, lakatos, bádogos, kocsigyártó, kádár és timár iparát érezte „felkarolásra” érdemesnek.¹⁰

A mesterség századfordulós agóniáján tépelődve, felmerülhet a kérdés, miért is kellene foglalkozni egy sorvadó, majd kihalt mesterséggel? Talán azért, mert a fazekasság a szépteremtő mesterségek egyike volt. Mesterei nem pusztán egy átlagos mesterség képviselői, hanem egyben a helység kisebb-nagyobb tehetséggel megáldott művészei is voltak, akik a funkcionális vagy csupán dekoratív termékeiket az elvárások és a saját szépígyényük alapján próbálták előállítani és kidíszíteni.

A festett, mázas agyagedény több évszázad jellemző lakásdíszítő és -szépítő eleme volt, amelynek tájegységenkénti variánsai nem pusztán a fazekasmester szépteremtő készségét, hanem egyben a környék ízlésvilágát is felszínre hozták. A 20. században működő fazekasok készítményeit már nem annyira azoknak funkcionalitása, hanem elsősorban a törekény agyagedények iránt érdeklődők (megrendelők) esztétikai igénye tartotta életben.

1998-ban Balassa Iván (1917–2002) akadémikus, neves néprajztudósunk egy kézdivásárhelyi fazekasműhelyről szóló felméréssel ajándékozta meg a Székely Nemzeti Múzeum Alapítványt.¹¹ Balassa a negyvenes években mint a Székely Nemzeti Múzeum frissen kinevezett múzeumőre talán Herepei Jánosnak (a múzeum kerámiát is kutató igazgatójának) a hatására, fokozottan érdeklődött a fazekasság iránt. Magyarhermányból egy teljes műhely tárgyállományát szállította be a múzeumba, Kis- és Nagybaconból számos csempét gyűjtött, és elkezdte a Székely Nemzeti Múzeum kerámia-gyűjteményének szakszerű feldolgozását fényképes leírókartonok elkészítése által. A Györffy István irányította, 1941–43 közti, a Székely Nemzeti Múzeummal együttműködő csikmenasági kutatócsoport fazekastermékekről szóló felmérését is felhasználta. A kézdivásárhelyi gyűjtés ennek a kutatási irányvonalnak az egyik fontos láncszeme volt.

A fényképekkel, leírásokkal ellátott futólagos néprajzi látletlet 1942. május 9-én, illetve 11-én készült, Kézdivásárhely utolsó fazekasánál, Szász Bálintnál. Balassa Iván 14 fotóval és rövid jegyzetekkel dokumentálta a fazekas műhelyét és készítményeit, és a nála lévő régi céhiratokból a két értékesebbet

lefényképezte, a céh jegyzőkönyvének töredékeit írógéppel átmásolta. A dokumentum átírását a Székely Nemzeti Múzeum székhelyén tehetette, legalábbis erre utal a Szász Bálint munkásságát ismertető egyik híradás: „Az iparra vonatkozó régi feljegyzéseket, irományokat eddig a Szász család őrizte; néhány esztendővel ezelőtt aztán – mondja a mester felesége – egy úr jött hozzánk és az irományokat elvitte a múzeum részére.”¹² Bogáts Dénes Háromszéki oklevél-szójegyzékében idézett egy töredéket a Balassa által lefotózott, a kézdivásárhelyi fazekas céh szabadalmának megerősítéséről szóló dokumentumból,¹³ ez is azt jelzi, hogy az irat a negyvenes években a múzeum székhelyén volt. A kézdivásárhelyi részleg, a Céhtörténeti Múzeum megalakulásával oda került, és pontatlanul ugyan, de Seres András már innen publikálta a mesternévsor egy részét, egy fazekasságról szóló tanulmányában.¹⁴ A forrást ma is a Céhtörténeti Múzeumban őrzik, A/I/131-es leltárszám alatt.

Balassa Iván felmérésének publikálását így már pusztán dokumentáris értéke miatt is fontosnak minősítjük. Fényképdokumentációja a céh történetére vonatkozó rendkívül fontos iratok megőrkítése mellett biztos fogódzót nyújt a kerámia iránt érdeklődők számára e helység fazekasságának végnapjairól, a formakincsről, a díszítményekről.

A századfordulón működő id. Szász Bálint, a Balassa által bemutatott fazekas édesapja már 1879-től kezdődően fazekasmesterként kereste kenyerét.¹⁵ Tevékenységéről nem sokat tudunk. Egy napisajtóban megjelent újságcikk megemlítette, hogy – talán a makfalvi Molnár Dani sikerén felbuzdulva – kis játékszerű állatfigurákat készített. Az 1907-es Székely kiállításon ezek mellett cserépedényeket is árusított.¹⁶ Fia, ifjabb Szász Bálint, Kézdivásárhely utolsó fazekasa, a kézdivásárhelyi református anyakönyvek tanúsága szerint 1892. január 19-én született Kézdivásárhelyen. A kis Bálint a mester második házasságának sarja, mindkét feleség (Turóczy Ágota és Jancsó Anna) Kézdivásárhely ismert, fazekasokat is adó családjából került ki. A fazekasok közti szoros kasztszellem jeleként értelmezhető, hogy a kisfiút a város egy másik fazekasa, Erdő Mózes tartotta a keresztvíz alá.¹⁷

A fazekasság mesterségét bizonyára édesapjától sajátította el, és már nem tartotta családjá érdemesnek az ipartestület előtti hivatalos ranglétra bejárását. Erre következtethetünk abból, hogy az iparos

¹⁰ JMKI 1907, 96.

¹¹ A dokumentáció pontos jelzetei: Székely Nemzeti Múzeum Alapítvány néprajzi leltára, AD. 72-es leltári szám.

¹² *Székely Nép*, LXII, 1944. aug. 23., 5. old.

¹³ CS. BOGÁTS Dénes 1943, 37.

¹⁴ SERES András 1974–75, 272.

¹⁵ Lásd a dolgozat mellékletében közölt, 1859-ben indított jegyzőkönyv-töredék névsorát.

¹⁶ *Székely Nép*, XXV, 131, 1907. okt. 26.

¹⁷ SÁL., F. 105 / 615, 249^a–250.

segédek és tanoncok hivatalos jegyzékében nem bukkantunk rá a nevére.¹⁸

A fiatal mester első sajtóbeli említése 1920-ból származik. Ekkor a *Székely Újság*, a *Brassói Lapok* és a *Székely Nép* egymástól vette át a mester tehetségéről beszámoló híradást: „Kézdivásárhelyen egy Szász Bálint nevű fazekasmester olyan remek díszítésű, nagy műízlésről és művészi érzékről tanúskodó dísz tárgyakat készít, melyek a legkényesebb igényeket is teljes mértékben kielégítik. A magyar iparművészetnek ez az újonnan felfedezett kiváló képviselője remélhetőleg minél előbb a nyilvánosság elé lép és remek alkotásait forgalomba hozza.”¹⁹

A következő, eddig fellelt híradás 1944-ből származik. Ekkor a megyei napilap már úgy emlegette mesterünket, mint a város egyetlen fazekását. A kézdivásárhelyi piacról szóló beszámolóban megemlégték, hogy a mester katonai szolgálatot teljesített ekkor, így felesége árulta a „szép, tulipánokkal és más virágokkal kicifrázott agyagedények”-et.²⁰ A két híradás ugyan egyaránt beszámolt az edények szépségéről, Szász Bálint készítményeiről képeket nem közöltek.

Ezt a hiányt pótolhatjuk a Balassa Iván fotódokumentációja és a fazekas lakásán talált iratok részben fényképek, részben átírás révén való leletmentése által.

Amint a fotók és a mellette lévő rövid beszámolók jelzik, a 20. században Kézdivásárhelyen több fajta edénytípus készült. Szász Bálint lakásának zártított polcain, udvarán virágcserepek, csészék, kupák, tányérok, tálak és – a kézdivásárhelyi fazekasság híres termékei – kisebb-nagyobb bokálykancsók száradtak. A kapufélfáján hullámvonalas díszítményű, mázas kis fazék vagy szilke volt a cégér, ezzel reklámozta magát mesterünk.

A fotókról világosan látszik, hogy a bokályok díszítése már nem a fazekas feleségek, hanem a mester kezében volt. A mintákat ceruzával előrajzolta a fehérfoldezett edényre. A díszítőeszközök és a technikai eljárások ezt követően már hagyományosak voltak: szaruval körvonalazta és ecsettel töltötte ki geometrikus és növényi díszítményeit. Különösen érdekes az, hogy Szász Bálint termékein nem fedezhető fel a század huszas-harmincas éveinek az az egységesítésre törekvő, fazekas tanfolyamokon oktatót ecsetfestéses motívumkincse, amely teljesen átfőrtölte a désházi, zilahi, korondi hagyományos fazekasságot. De nem érezzük az udvarhelyi agyagipari szakiskola hatását sem. A fényképekről visszaköszönő bokályok, formai és díszítőelemeik alapján

akár 19. századiak is lehetnének. A 19. század végén és a 20. század elején a kézdivásárhelyi gyűjtésekből származóval kerültek be a Székely Nemzeti Múzeumhoz a csaknem azonos motívumkincsű, fehér alapon barna és zöld színezésű bokálykancsók, amelyeknek jellemzője már ekkor az X alakú minta, az ezt ívesen összekötő, vonalkákkal dekorált pánt, a levéldísz, a tulipán és a kis négyszirmú virág volt. Nem tudjuk felmérni, hogy a régiesebb díszítményeket csupán a néprajzos muzeológus jelenléte hívta-e elő implicit módon a mester emlékeiből, vagy Szász Bálint ekkor is ezt a motívumállományt használta edényein.

A Balassa Iván fényképei egyértelműen jelzik, hogy a fehér alapon zöld/barna színezésű, írókás-ecsetes festésű, X mintás és levéldíszes díszedények keletkezési helyét nagyon körültekintően kell meghatároznunk. Az erdélyi kerámia történetét taglaló szakirodalom hajlamos egyértelműen egy-egy központhoz kötni egyes díszítési stílusokat, holott a legtöbb esetben motívumok széleskörű elterjedéséről, vándorlásáról, újra és újra felbukkasáról, átértelmezéséről beszélhetünk. A Balassa Iván felvételein látható edények egyértelműen Kézdivásárhelyen készültek. A szakirodalom a közelmúltig Bereckhez kötötte ezt a réteget,²¹ de újabban egyre erőteljesebben kezd kialakulni egy ezt cáfoló álláspont. A barcasági kerámiával való motívumrokonság miatt a barcaújfalusi központ említése is egyre nagyobb szerepet kap.

A mai példák is mutatják, hogyan válik egy-egy tárgy vagy egy-egy díszítőelem divattá, és ezáltal a jobb kereseti lehetőség függvényében hogyan próbálják azt egyre többen utánozni, másolni. A minták „lopása”, lemásolása az olasz reneszánsz textilmintáktól a habán-poszthabán kerámiáig, a 17. századi csempéktől a mézeskalácsos alapmotívumokig olyan általános módszer volt, hogy nem vonhatta ez alól ki magát a Kárpátok kanyarulatában élő falusi vagy városi fazekasmester sem. A ritkán fennmaradt, és eddig többnyire publikálatlan fazekas mintakönyvek annak a jelei, hogy a díszítőművészetben csupán a legtehetségesebb mesterek váltak képessé az újításokra, a motívumkincs megreformálására. A kevésbé tehetséges alkotók a jobb kézügyességük utánzása, másolása révén próbálták megszerezni azt az esztétikai minimumot, amely az edények eladhatóságához szükséges volt.

Az utolsó kézdivásárhelyi fazekas, bár az újságok áradozva írtak munkásságáról, nem volt nagyon tehetséges mester. A hagyományhoz való görcsös ragaszkodás, az újításoktól való félelem annak a jele volt, hogy a modern kor merev hagyomány-értelmezési

¹⁸ SÁL, F. 154 – A kézdivásárhelyi iparegylet iratai, 4-es dosszié: Iparsegédék betűsoros mutatója 1893–1945 közt.

¹⁹ *Székely Nép*, XXXVIII, 1920. április 1.

²⁰ *Székely Nép*, LXII, 1944. aug. 23., 5. old.

²¹ SZALAY Emőke, P. 2003, 76, 185.

modelljét sajátította el, és inkább a jól ismert, elesett, könnyen reprodukálható „hagyományos” motívumok sorozatgyártására, semmint a kísérletező művészi játékkedvre alapozott. A régi motívumkincshez való görcsös kötődés egyben annak a jele is lehetett, hogy a környék megrendelői a hagyománytisztelet jegyében ragaszkodtak még a negyvenes évek fazekastermékeihez, és szívesebben látták a megszokott motívumokat és színeket, a hagyományos formákat, mint a hagyományoktól elrugaskodó kísérletezést.

A mester házatájáról készült fényképek a szűkös megélhetési lehetőségeket sejtetik. A fazekas háza fokozottan tűzveszélyesnek minősült, ezért a helység a közkúttal ellátott Kovácsszerre engedte a fazekások letelepedését. Bálint mester háza is ebbe a térbe tagolódott. A kis méretű dránicás ház a hagyományos székely faépítézet formai jegyeit követi.

A kapu előtt készült kép a segédjével együtt örökítette meg a mestert. A segéd alkalmazása annak a jele volt, hogy az utolsó fazekasnak még akadtak megrendelése.

A Balassa által készített dokumentáció azt jelzi, hogy az utolsó kézdivásárhelyi mester a megőrzési feladatköreit komolyan vette. Házában volt ekkortájt a céhláda a csupán töredékesen fennmaradt céhdokumentumokkal, és ujjában volt a szülőktől eltanult motívumkincs és technikai tudás.

Balassa Iván 1942-es felmérésének jelentőségét abban kell látnunk, hogy minden oldalról bemutatta a mestert. Lefotózta az életterét, a műhelyét, a felszereléseit, de dokumentálta azokat a régi iratokat is, amelyek nélkül ma már hiányosabb lenne a kézdivásárhelyi fazekas céhről szóló tudásunk.

Szöcsné Gazda Enikő – Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, Kós Károly u. 10., RO-520055;
szocsnegazdaeniko.sznm@gmail.com

Irodalom

JMKI 1907 = *Jelentés a Marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamara területének 1906. évi közgazdasági viszonyairól*, Marosvásárhely, Adi Árpád könyvnyomdája, 1907.

CS. BOGÁTS Dénes

1943 *Háromszéki oklevél-szójegyzék*, Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár.

PÁL Judit

1999 *Procesul de urbanizare în scaunele secuiești în secolul al XIX-lea*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.

POTSA József (szerk.)

1899 *Háromszék vármegye. Emlékkönyv Magyarország ezeréves fennállásának ünnepére*, Jókai Nyomda, Sepsiszentgyörgy.

SERES András

1974–75 Kovászna megye régi fazekas központjai, *Aluta*, Sepsiszentgyörgy, 267–305.

SONKOLY Gábor

2001 *Erdély városai a XVIII–XIX. században (Atelier Füzetek, 2)*, L'Harmattan, Budapest.

SZALAY Emőke, P.

2003 *Magyar népi kerámia a Déri Múzeumban*, II, Ethnica, Debrecen.

TAKÁCS Péter (szerk.)

2002 *Háromszék parasztvallomásai 1820-ból*, Erdély-történeti Alapítvány, Debrecen.

Ultimele zile ale olăritului din Târgu Secuiesc Note la documentația fotografică a lui Iván Balassa, din 1942 (Rezumat)

Regretatul academician Iván Balassa (1917–2002), la începutul carierei sale muzeograf al Muzeului Național Secuiesc, în cadrul unei munci de teren de două zile în 1942 a documentat cu fotografii și descrieri scurte activitatea lui Bálint Szász, ultimul olar din Târgu Secuiesc. Meritul cercetării este că documentează atât procesele muncii, uneltele, produsele cât și condițiile de viață ale meșterului. Documentele aflate în lada meșterului ne oferă informații și despre istoria breslei din Târgu Secuiesc. Studiul lui Balassa este diagnosticul unei meserii pe cale de dispariție, iar această lucrare analizează cercetarea efectuată de Balassa din punct de vedere al istoriei culturii.

Last days of pottery in Kézdivásárhely (Târgu Secuiesc) Notes to the photo documentation of Iván Balassa from 1942

(Abstract)

Iván Balassa (1917–2002, member of HAS), former museologist of Székely National Museum documented in 1942, during a two day field work with photos and short descriptions the work of Bálint Szász, the last potter in Kézdivásárhely (Târgu Secuiesc). The merit of the survey is that it documents the working process, tools, products and the life conditions of the master craftsman as well. The documents found in the master's locker allowed us to cast a glance into the history of the guild from Kézdivásárhely (Târgu Secuiesc). Balassa's study is a diagnosis of a vanishing craft. This paper tries to embed Balassa's survey into the context of cultural history.

Balassa Iván 1942-es felmérése a kézdivásárhelyi fazekasságról

A kézdivásárhelyi fazekas céh szabályzatának megújítása, 1673. Balassa Iván fényképe.²²

Michael Apafi Dei gratia princeps Tran(silva)niae, par(tibus) regni Hung(ari)e D(omi)nus et sicular(um) comes etc., fidelibus nostris gener(osis) capitaneo et judici regio supremo Trium Sedium sicularium ittem egr(egiis), nobilebus, agilibus vicejudici regio ac caeter(ibus) jur(at)is assessor(ibus) et notar(io) sedis sicularis Kezdi itidem prudentibus et circumspicis judici primar(io) ac caeter(is) jur(at)is civibus ac senator(ibus) oppidi n(os)tri KezdiVasarhely modernis scilicet et futuris pro quovis tempore constit(utis) cunctis viam aliis cujuscumque gradus honor(is) et officia gerentis salutem et gratiam nostram.

Az Kezdi Vásárhelyi Fazakas Czéh hozván es producalván mi elonkben leveleit mellyekből ki tettzik az előtt valo Fejedelmek idejében minemű ammonitással eltenek, mely(ek)nek miis annu-altunk k(e)g(ye)l(me)sen, hogy ez utannis hasonlóképpen élhesenek Privilegiomok szent, senki eo ellenük ne vegyen semmi mivert, hanem csak Szabad Sokadalomnak idejen, hogy ha vinne Privilegiomok ellen, és akár holis az Varos keörül affele Kantoros mester embereket tanalhatnának Szabadoson megh büntethesék és birsagolhassák, azért se jovokban se Szemelyekben semmi bantodások ne legyen. Hűségetek(ne)k azért K(e)g(ye)l(me)sen és igen serio parancsolljuk es k(e)g(ye)lmessegünköt hozzájuk így ertvén, ha valakik lennének kik privilegiomokb(an) habo-rittani akarnák es megh rontani igyekeznek, semmi uton megh ne engedgye, hanem őket minden punctomiban megh tartsa és oltalmazza ez levelünk erejevel.

Secus non factur(is) praesent(ibus) perlectis exhibenti restituti. Datum in Castro n(os)tro Radnoth die Vigesima Secunda Men(sis) Juny Anno D(omi)ni Millesimo Sexcentesimo Septangesimo Tertio.

M Apafi (aláírás, pecsét)

Céheskü, Kézdivásárhely, 1761. Balassa Iván fényképe.

Juramenti Formula Figulorum in Oppido Kézdi Vásárhelyi inhabitantium Anno 1761 Die 1-a January

En T: T: Esküszöm az Élő, Mindenható, Igaz Istenre, Ki Atya, Fiu, Szent Lélek, Telles Szent Háromság, egy bizony Örök Isten, hogy én az előttem lévő, Betsületes, Nemes Czéhnek Czéh Meste-

reit, Atya Mestereit, az Betsületes Öregeket és a Nemes Czéhnek minden Tagjait illendőképben meg betsüllöm, a Nemes Czéhnek és Tiszteinek Parantsolatjoktól függök, a Nemes Czéh Privilegiomát és Articulussait, mindennemű Rendtartásaival együtt, telles igyekezettel, kívánom meg tartani; a Nemes Czéh hasznos Tanátskozásait senkinek ki nem jelentem, a Kik pedig a Nemes Czéh ellen, titkon, vagy nyilván álnokul valamit beszélénének vagy végeznének, azt a Nemes Czéh Tiszteinek meg jelentem, A Nemes Czéhnek minden némű nálam forgo Jovait megtakaritom és szaparrittani igyekezem, egy szóval a Nemes Czéhnek hasznát és előmenetel, mint szintén a magamét, igyekezem munkálkodni, a mellyre Isten engem ugy segéllyen és úgy adja Lelkem idvességét. Ámen.

A Ns. Fazakas Céhnek Mestereiről szöveggyűjtemény, 1859. Balassa Iván gépírási másolata a Szász Bálint tulajdonában lévő eredeti példányról.²³

A K. Vásárhelyi Fazakas Czéh számára készült 1839

Olyan az élet, mint egy folyam, mely világ tengerébe sietve, a bele esett ágat magával viszi s a semmisítés és sírjába eltemeti. Hasonló életünk a folyamhoz, mely sok küzdelem között eljut Végre a semmisítés nagy Óceánjához s minket mint folyamba eset ágat a feledés sírjába temet. Im egy év gördül le hivatalos életünkéből és nemsokára az óra elpercegi utópillanatait küzdelemmel telles Esztendőnknek. Mi előtt azonba új szám alatt kezdenők a vért izzadásig nehézségekkel telles pályafutásunkat, szenteljük meg a multnak emlékét és tegyük el magunknak a történetekből egy pár gondolatott emlékkincsül. Ugyanis ezen érdemes emléket (Jegyzőkönyvet) Székely Udvarhelyi Nemzetes Bodrogi György Ur sziveskedett ajándékozni a Nemes Fazakas Céhnek, hogy tagjait, Elöljárói Név lajstroma belé jegyeztessen, kinek köszönet a nemes Czéhhez mutatott barátságáért.

1853. December 27-én tartott Czéh Gyűlésibe határozatot miszerint a Czéh előjárói ugy tagjai Catalogus rendje szerint iratodjon bé ezen ugynevezett Aranyas Könyvbe s egyszersmind az is meghatározott, hogy régi szokás szerint azon tag ki az öreg mester emberek sorába lépik és ide bé íródik, fizessen 12 vforintokat, e pedig történt Fő Czéhmester Páldeák Dániel és Kis Czéhmester Jantsó Áron hivataloskodási években.

²² Az Apafi által aláírt 1672-es szabadalom latin nyelvű bevezető formulájának átírásában nagyon köszönöm Dáné Veronka és Sipos Gábor segítségét (SzGE).

²³ A nevek egy részét, bizonyára ugyanezen lista alapján, utóbb közölték, lásd SERES András 1974–75, 272 (SzGE).

Név	Mesterember lett	Megholt ²⁴	
Erdő Mózes	1863. V. 2. ²⁵		1902. Jan. 6. Lett mester ember Szász Gyula
Szász Miklós	Öreg lett	1859. II. 20.	1902. Jan. 6. Lett mester ember Szász Béla
Mágori Mózes	Öreg let	1857. V. 22.	1904. VI. 19. Lett mester ember Sükös Gyula.
Szigeti János		1855	
Jantsó Dániel	Öreg volt	1861. V. 7.	
Tóth Dániel			
Labonc Mózés	Öreg		
Szigeti Józef	Öreg let	1870. IV. 23.	
Szőcs József		1855	
Turóczy János		1866. VII. 15.	
Erdő Mózes	Öreg let	1859. IV. 9.	
Szőcs Ádám		1869. IX. 5.	
Szigeti József	Öreg let		
Páldeák Dániel	Öreg let	1879. III. 13.	
Szőcs József	Öreg let	1879. III. 18.	
Szabó András	Öreg let		
Páldeák József	Öreg let	1861. IV. 18.	
Szász Ferencz	Öreg let	1859. II. 20.	
Mágori Jozef		1867. V. 12.	
Szigeti Ferencz	Öreg let 1861	1881. II. 16.	
Szigeti Mózes		1863. IV. 9.	
Jantsó Áron	Öreg let 1861	1897.	
Szász Ferencz	Öreg let 1863	1892. IV. 25.	
Szőcs Sámuel			
Sükös Mózes	Öreg let 1866.	1870. XII. 5.	
Menyhárt Mózes	Öreg let 1869. IX. 5.	1886	
Balog István	Öreg let 1870. IV. 23.	1882. III. 26.	
Kovács Sámuel	Öreg let 1870		
Bartus Ábrahám		1871. VII. 14.	
Szász Károly		1866	
Szőcs Ádám			
Szász Balázs		1875	
Erdő Sándor	1857. XI. 30.		
Baka András		1875. IX. 9.	
Erdő Bálint	Öreg let 1878. III. 18.		
Szász Ádám		1866. I. 19.	
Pongrátz Károly		1864.	
Turóczy András	1859. X. 7.	1876.	
Szöts Márton	1859.		
Erdő Dénes 27/12	1879. III. 10.		
Szigeti Dániel		1881. VII. 16.	
Szász Dénes	1865.		
Szigeti Dénes	1888. VIII. 28.		
Jancsó Lajos mesterember lett	1867. XII. 27.		
Szigethi János mesterembernek felesketetett	1869. IX. 10.		
Szigethi Mihály mesterembernek felesketetett	1872. XII. 27.		
Szász Dániel Mesterembernek Felesketetett	1872. XII. 27.		
1879. VII. 24-én lett mester Ember Erdő Sándor (Bálint fia),			
Lett öreg mester	1893. VIII. 11.		
Hasonlóan azon év és hóban lett Mesterember Szász Bálint			
1880dik Év XII. 27. Lett mester ember Erdő Mózes			
1889. I. 22. Lett mester ember Erdő Bálint			
1889. XII. 28. Lett mester ember Szöts József			
1889. XII. 28. Lett mester ember Szöts Márton			

Számadástöredék. Gépírásos másolat

A Czéhmesternőnek adatott.....	2 f.
Szöts János halála költsége.....	2 – 60
Áprillís 3kán a Márkosfalvi templom számára.....	– 50
Az Ipar Kamara hátraléka gyanánt.....	1 – 50
A Nagy Boronyai templom számára.....	– 50
Julius 22-én Pesti károsultak számára.....	– 80
Julius 27-én a Zászló gombja kijavítására.....	– 87
Szeptember 9-én Baka András elhalván.....	<u>2 – 60</u>
	f. 11 – 97

A fentebbi kivételből a költsést ki útve marad a ns. Czéh kasszájába summa summariter 61 kr. Amely a következő hivatalosok számadások alá menjen, s ezekhez tartozó jegyzőkönyvünkön (---)²⁶

(---)ter menyhárt atyánkfia. – Atyamester (Ba)ka András, a kiknek kezelésök alá adatnak a jegyzőkönyvön található czéh javai 1874. Décember 27-én.

Öreg Szigethi Joseph
 Öreg Szöts Joseph
 Öreg Szász Ferenc (Ferenc fia)
 Öreg Szász Ferenc (Miklós fia)
 Öreg Balogh István
 Öreg Kovács Sámuel
 Öreg Szigethi Ferencz
 Szöts Sámuel
 Baka András
 Turotzi András
 Szöts Márton
 Erdő Dénes
 Szigethi Dániel
 Szigethi Dénes
 Erdő Bálinth
 Szász Dénes
 Szigethi János
 Szigethi Mihály
 Szász Dániel

Balassa Iván feljegyzései

Szász Bálint fazekas mesterről és műhelyéről

A kézdivásárhelyi fazekasok – az emlékezés szerint – az agyagot már a régi időkben is Alsócsernátonból hozták. Régen, mikor még sok fazakas volt, valamennyien összebeszéltek, és egyszerre mentek el agyagért.

Az agyagot a fazakas maga bányássza ki, mégpedig annyit, hogy az két-három évre elég legyen. Szász Bálint fazakas legutóbb 12 szekérrel hozott be. Az agyagot a pincében helyezik el, hogy a szél tele ne fújja homokkal.

A gazda a saját szekérével hozza be az agyagot. A csernátoni agyag azonban nagyon kövér, úgyhogy használat előtt még soványítani kell homokkal.

²⁴ Balassa Iván az átírás során egységesítette a szöveget. Ez főleg a *Megholt* rovatban látható, a hónapneveket egységesen római számmal írta le (SzGE).

²⁵ *Megholt 1863. május 2dikán* van az eredeti jegyzőkönyvben (SzGE).

²⁶ Itt megszakad a számadás (SzGE).

1. ábra Kovács-szer. Kézdivásárhelyt a század elején még hat fazakas lakott az utcában, ma már csak egy

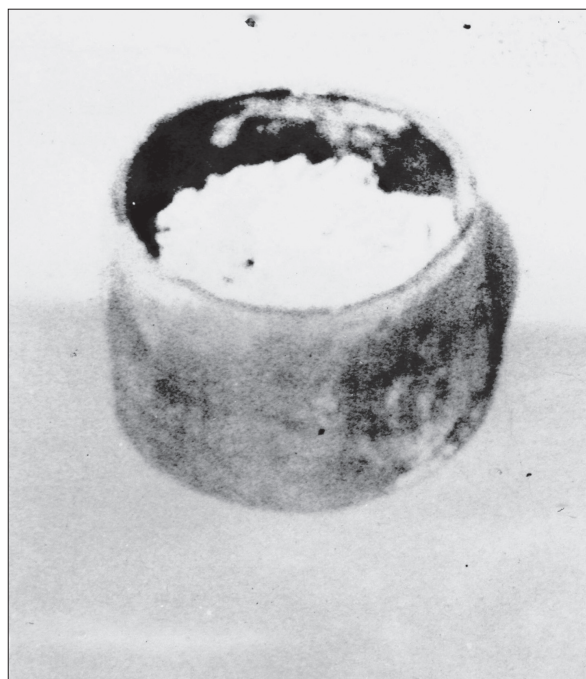
2. ábra Kovács-szer 6. szám. Itt lakik az utolsó kézdivásárhelyi fazakas, Szász Bálint (jobboldalt), a baloldali alak ... György bikfalvi fazakas, aki jelenleg mint segéd dolgozik Szász Bálintnál. A kapufélfán egy köcsög jelzi, hogy itt fazakas lakik

3. ábra Fazakasműhely Kézdivásárhelyt két koronggal, a bal oldali csere-, a jobb oldali fenyőfából készült, az előbbi régebbi

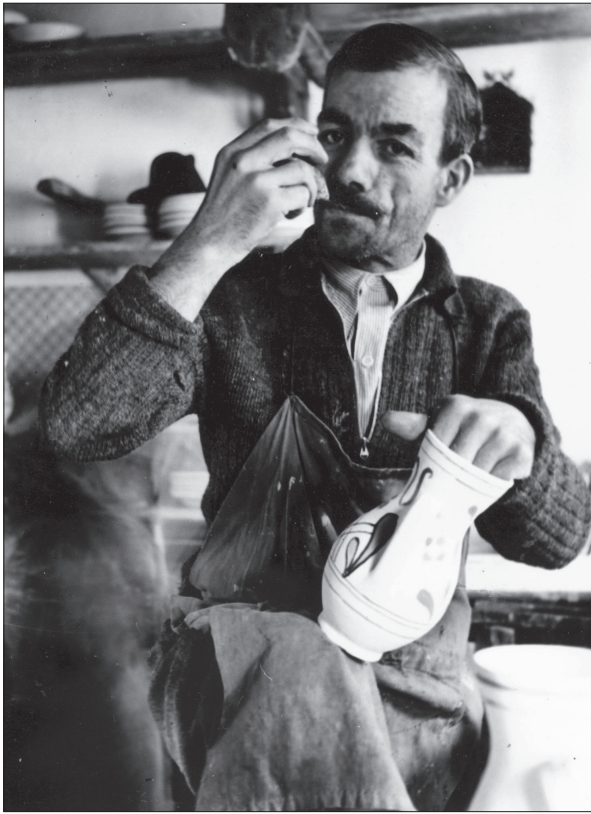
4. ábra Kiformált edények szárítása a napon

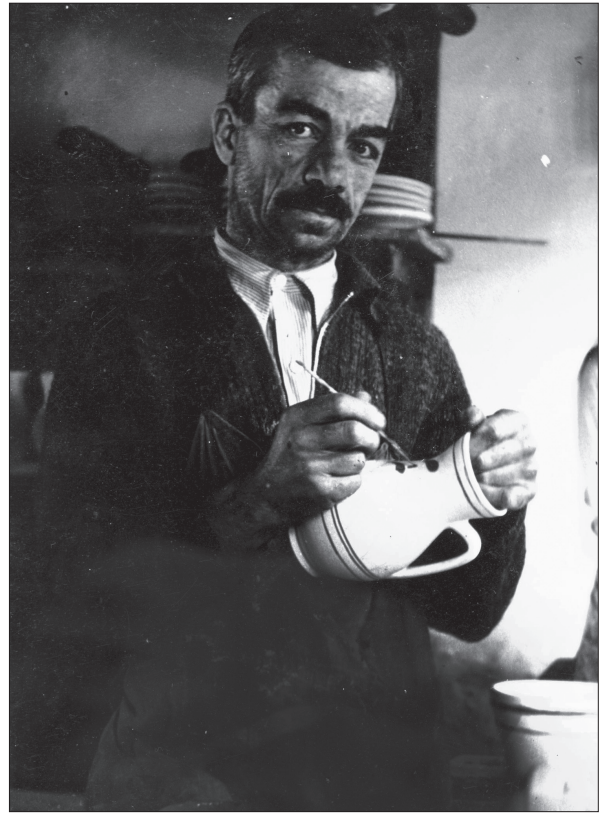
5. ábra Mérték. Szájátmérője 4,6 cm, magassága 3,6 cm, talpátmérője 5,2 cm. Szaruból készült, az alja fából van becsinálva. Mázból 7 megy egy kilóba, ha darabosabb, akkor nyolc. A mérték szerint vannak a máz és festék összetételek megadva

6. ábra Szaruzók. A baloldali cserépből, a jobboldali tehénszarvból, az utóbbit ma már nem használják

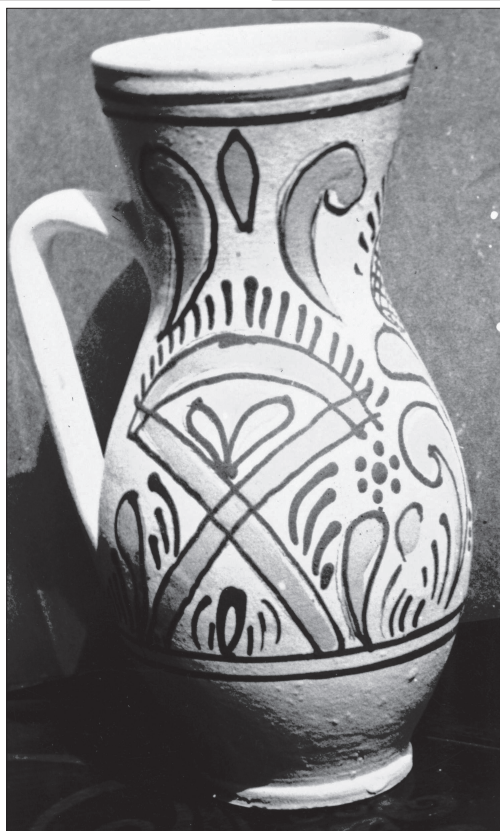
7. ábra A szárazító megfűvése.
Ezzel a csövében lerakódott anyagot eltávolítja

8. ábra Festés; a már előrajzolt mintát kifesti

9. ábra A szoba mennyezetén lévő szárítópólcok

10. ábra Bokályok Szász Bálint műhelyéből